

Кнез Сумбатов-Јужин,

руски умјетник и књижевник.

Крајем мјесеца фебруара ове год. престоница слободне краљевине Србије — Биоград, био је срећан да у својој средини дочека једнога ријетког госта са сјеверних, словенских страна, човјека, који је у своме роду на далеко чувен и виђен, а који је вас свој вијек двоструко умјетности посветио. Та појава лијеп је почетак, а у исто вријеме, она је несумњиви доказ да словенска заједница није празна ријеч, да се не наглашава само на банкетима и свечаностима, него да стварно отпочиње преводити се у дјело. Пријатно је, а нарочито вриједи нагласити, да почети за словенско зближење и искреније упознавање бивају на умјетничком пољу; а то несумњиво може послужити као увјерење да смо ми Срби потпуно дорасли за разумијевање и извршење великих културних задатака, који нам предстоје.

Тај је драги гост кнез Александар Ивановић. Сумбатов — Јужин. Човјек кнежевскога чина и пори-

јекла а старе породице, чији почетак датира још прије близу хиљаду година; човјек по манирима и опхо-

ђењу, и ако аристократа, врло мио и привлачан; човјек по духу ванредних способности и склоности; по перу одличан и врло угледац драмски писац, по игри љубимац московске позоришне публике: — у опште велика руска душа.

Требало је ма један једини пут видјети или посматрати овога човјека на позорници, или у друштву и — слика и успомена на тога умјетника ријетких особина остаће у сјећању неизгладива за сва времена: ријетки дарови људи богатих духом, срцем и умом, толико се испоје и тако су упечатљиви да се унесу у најтајније струне душе. А Јужин је умјетник, који располаже огромним капиталом јединствених особина, којима се одликују само велики људи и велики умјетници. Треба

се смо руковати с њим, треба говорити неколико ријечи, треба га на даскама гледати кад представља

Ошела или *Ричарда*, *Кина* или *Уријел Акосту*: сав је и у свему пун духа, пун елеганције душевне, глас му је музичан и особито пријатан, израз и језик тако складни и чисти, поглед интиман и дубок, а поврх свега, као појава, лијеп и симпатичан човјек у пуној мјери. Но, поред свега овога, он, — а то је врло важно нагласити — располаже огромним знањем историје и књижевности. То је умјетник Јужин. Пред његовом игром застаје гледалац занесен и задивљен, управо, одведен од стварности живота свакидашњице у виши свијет. А Јужину умјетнику ваља додати Јужина књижевника: у његовим драмама наставља Јужин оно што ради са гледаоцима на позорници: — он читаоце своје одводи у најдубље лабораторије душе анализирајући човјека, живот његов и страсти његове. И као што умјетник Јужин има огромне вриједности за руску позоришну умјетност, исто тако писац Јужин има великога значења за руску драмску књижевност.

А кнез Сумбатов, Јужин потпун је умјетник, умјетник у свему, умјетник у сваком погледу; код њега је, више свега, усавршено естетичко појимање љепоте и развије но осјећање за лијепим. У животу и раду то осјећање највише се истиче; Јужин њему поклања свој дан, своје спокојство, све; он не жали својих способности, не жали времена и троши га, као мало који умјетник, да на позорницу изнесе потпуно умјетнички живот, поезију и прошлост људску у јунацима што их он представља. И у овоме је готово недостижан; мало је врло умјетника који се одликују одмјереношћу, а да су, у исто вријеме у стању уживити се у карактер лица, које представља и да пред гледаоцима прикаже збиља оно што пјесник замишља. Јужин је глумац чија се личност губи и нестаје је чим се јави на позорницу т. ј. умјетник је овдје јачи од човјека; и оно што је Бељински рекао за славнога Мочалова, могло би се дословце примјенити на умјетника Јужина: „Када би дошао човјек из унутрашњости и гледао умјетника у улози *Хамлета*, а сутра дан посматрао га у *Ошелу*, било би му врло тешко вјеровати да је то тај исти Сумбатов Јужин, а не неки други глумац“. — Ово извјесно долази отуда што умјетник све своје тренутне упечатке, сву своју осјетљивост и страсти, нерве па и сам глас веже, стегне, прикује за улогу и тад кроз њега не говори ни Јужин ни пјесник, писац *Ричарда* и *Руј-Блаза* него говори Ричардо и Руј Блаз. У свом уображењу он се толико унесе и уживи у ролу и јунака, да на даскама представљајући га видно испољи његово — јунаково ја. Та савршена илузија да ми гледамо, гледајући њега, љубавна страдања *Ошелова*, гњев једнога *Кина* и звјерство *Ричардово* долази, у главном отуда, што Јужин умије своју индивидуалност обуздати, умије јој придати особине карактера оних личности које приказује; значи он не учи улогу своју, он је студира, па је тек послје

учи приказивању. За то је представљајући *Уријел Акосту* и остале четири улоге, које је на биоградској позорници приказивао довео глумачку умјетност до њенога врхунца и приказао је ерпском свијету у њеном савршенству. Но и ако индивидуалност Јужина на позорници бива са свим повучена, умјетник се не заборавља; Јужин се никад не понесе толико да би заборавио да све то само представља. То значи не господари драмски јунак и његова рола над глумцем, него глумац влада улогом својом, и ако — да се послужимо самим Јужиновим ријечима — „из њ себа д'клает њ то лице, которое он њ играет њ“. У њему је тад — опет Јужинове ријечи — силан умјетник својом творачком силом, које је свјесан, а не човјек личних страдања и нервних испада. Довољно је посматрати Јужина у двије разноврсне улоге: страсни *Ошело*, кога љубомора прождире, наказни крволок *Ричардо*, који престолу ступа ко мачка жртви својој, јетки *Кин*, кога гњев избија из такта на самој позорници — сви они, са свима својим уздасима са риком и ломљавом ријечи и фраза, са смијехом и плачем, узвицима и јецањем, са бујином гњева и осјећаја, сви они, пролазећи кроз душу Јужинову, добијају оно што њима једино и припада, то јест добијају потпуне и савршене ознаке својих душевних особина, ознаке свога карактера, боље рећи добијају израз истине и живота. Јунаци постају онакви какви су у ствари, какви морају бити и како их је сам пјесник извјесно и замишљао. Добра особина овога руског приказивача, дакле, огледа се у томе што он из себе умије издвојити и дати својим јунацима, које приказује, оно што је њино, што само њима припада и што им је парочито својствено. Наравно да је ова особина више ствар студије него талента. Представљајући карактер драмског јунака или трагичну личност на позорници, Јужин оставља своје личне особине код куће, оставља своје расположење добро или рђаво, управо он напушта за неко вријеме своју индивидуалност, да не би био субјективан у интерпретацији. Али он је умјетник који зна гдје је и шта ради; управо он се никако не заборавља. За то вазда са подједнаком присебношћу и измјереношћу управља до краја својом улогом и никојом приликом не могу га занијети нити пореметити изразе силне страсти, тешка страдања, њежни тренутци, а још мање га могу помијети звучне фразе, течни стихови, музика стиха, јер је, непрестано, пред његовим очима, у машти и памћењу идеја о јунаку и улози које представља. За *Ошела* Јужин нађе у својој души оно што њему једино припада, и то тада представља на позорници са пуно такта и присебности. Отуда се да тумачити што многи о његовим улогама имају подијелено мишљење и тврде да је много бољи у *Ошелу* него што је у *Ричарду*, што, међу тим, не стоји.

Поред ових одличних особина, којима овај велики умјетник у изобиљу располаже, љепоту његове

игре допуњује и даје јој особите дражи меки и пријатни језик руски, онај лијепо, миловучни и слатки језик, којим су Пушкин и Љермонтов пробудили своју велику нацију, а коме је Тургенев у својој „Сенилији“, у десетак реди спјевао бесмртну оду.

Изазећи пред српску престоничку публику, кнез Сумбатов — Јужин изабрао је да се прикаже са улогама, које се, с разлогом сматрају на свима свјетским позорницама као најзначајније и најтеже у глумачкој вјештини. И збиља, кад ма какав велики умјетник хоће да изнесе своје најбоље одлике, да покаже шта умије и зна, управо да изнесе величину своје умјетности, он залази у свјетску драмску књижевност и узима оне јунаке, код којих се у представљању најочитије испољавају одлике великога умјетника. То су Ричардо III, Руј Блаз, Отело, Кин, Уријел Акоста, Магбет, Јаго, Егмонт, Чацки, Кормолан; а Јужин је баш са првих пет улога изишао пред српске гледаоце. Тако раде сви велики умјетници свију народности, тако је и сам Јужин поступио. Према томе с разлогом се може сматрати неоправдан прекор, који су му неки добацивали: што није приказао коју своју драму или бар какву руску драму, јер многи су ради да виде руску драму.

Но и поред свега тога што су све Јужинове улоге биле ненационалне, што су управо постале опште за све позорнице, из Јужинове игре избија руски глумац, у сваком моменту види се руски умјетник. То је манир и начин представљања; то је гест и покрет; то је ријеч и стих. А понајвише и онај лијепо руски језик, који тако пријатно уву звони, који иде од срца срцу, који је тек и слadak ко музика и присваја душу нашу. — —

Јужин је у сваком погледу интересантна појава. Од боље породице, но што је његова, нити са толико

љубави према позоришној умјетности, још се нико до сад није одважио да ступи на позорницу. Он је данас у пуној мушкој снази и на врхунцу свога умјетничког пословања. Јужин се родио 4. септембра 1857. год. у Турској Губернији и припада једној од најзнатнијих грузинских породица. Васпитавао се у тифлиској гимназији до 1877. год. а четири године доцније сврши правни факултет на петроградском универзитету. Његова тежња ка позоришту испољила се врло рано. Још као ђак V. разр. гимназије он је играо у домаћим позориштима. У Петрограду је као универзитетски ђак учествовао у клубским позориштима; тад је написао своју драму *Громобран*, који се представљао у Москви у умјетничком клубу. Од тада је кнез Сумбатов играо и писао за позоришта. Првог октобра 1881. даван је у Москви „Лишће шуми“ а 1884. „Муж знаменитости“, 1886. „Арканови“, „Окови“ а 1890. историјски комад „Цар Јован IV.“. Окови су већ неколико пута приказивани у српском преводу на биоградској позорници. Почетком 1882. био је ангажован у позоришту г-ђе Бренко, за јуначке улоге: за тим је ангажован у трупу малог театра, гдје је отпочео са улогом Чацкога. Публика се према почетку одазвала веома бурно; за тим је почео задобијати симпатије и у штампи. Успјех је његов растао беспримјерном брзином. — Пошљедњих година заузима једно од најзнаменитијих мјеста у славној трупи малог театра. Он је успио да одигра један низ улога, које могу служити као крајњи циљ сваког великог умјетника. 1890. г. председник Франц. републике подарио је Јужину звање *Officier d' Akademie*.

Ми с одушевљењем поздрављамо Јужина и његов рад чини епоху и диван почетак зближењу и упознавању наше сјеверне браће.

Боци Которској.

Гледам море, гледам брда ова,
Поносито што око нас стоје;
Лађа плови, тишина је н'јема,
Мисли ми се из прошлости роје.

Ево Боке! Аох жељо давна,
Градови се свуд виде бијели,
Видиш да је све то једна земља
Само што је то море дијели.

С л'јеве стране Херцег-Нови лежи
Мало даље манастир Савина,
Задужбина српскијех владара,
Србинова та дивна светиња.

А са десне, шта се оно диж?
Узвишено до небеса горе;
Гђе но орли коло ухватише,
Поздрављајућ' плаво српско море.

То је Ловћен, Србинова слава
То је оно поносито ст'јење;
Што је Србу од вајкада мило
Као да је све драго камење.

Збогом Боко! Прими поздрав овај,
Па га носи браћи тамо гере;
Тихи поздрав, и уздицај српски,
Као зрачак од јутарње зоре

Послије пет година.

Новела Пере Јовановића.

(Свршетак).

II.

На сам већ у Нишу. Ново друштво, промјена у мом свакидашњем животу, нова лица која сваки дан сретам, учинили су у неколико своје. Изгледало ми је дању као да сам заборавио на све, али вече ми није давало мира. Никад нијесам смио сам остати. Мало, по мало, и ја сам већ свикао на кафански живот. Свијет ме се врло мало тицао: ја сам на сваком кораку гледао само себе, као да сам у цијелом свијету сам постојао. Више пута ми се чинило да сам много паметнији. Сам сам се себи чудно, како сам могао живјети без уживања којих сад у изобиљу има, и како их раније не познадох. Сад тек видим да је свијет пространији, љепши, но што сам га прије замишљао. Па у њему има и таквих лица, која се могу сравнити са мојом Данком, па ако хоћете искрено, још су дражеснија од ње, пружају ми више задовољства а мање бола. Ја сам објеручке прихватио тај јавни свијет, или свијет за себе, и изгледаше ми да је и он мене једва дочекао. Истина, у њему нијесам нашао онаквог гостољубља, као код старе пресједниковице, али сам нашао више њежности на разне начине исказиване, а то је допуњавало ону празнину, коју осјећах дошавши у Ниш.

Више пута, у веселом друштву на нишком булевару, уз тиху пјесму, осуђивах себе, што сам био толико глуп, да своје најбујније доба упропастим, ћаскајући са Данком о којекаквим ситницама без вриједности, док сада, нема вечера а да по што-год ново не видим, па чак и по нешто корисно запамтим. Ја сам се усхићавао оним веселим доскочицама нових другова, а слободно исказивање о свему — заносило ме је. До душе, у први мах, избијао је румен стида на мојим јагодицама, када би ко од мојих познаника штогод крупније избацио пред лијепом Десанком, но доцније сам се са задовољством смијао, када би какав несташко направиле што сланију шалу; јако ми је годило што се Десанка такође смијала, а

ласкало ми је њено слободно и отворено опхођење према мени. Није ту било оног устручавања, као код пресједникове куће, кад сам, на сваку ситницу морао пазити. Овдје је ишло све као у друштву самих мушкараца, ријетко је ко скретао пажњу на члана лијепог пола, а она није ни тражила да се ње ма ко устручава. На сва уста осуђивао сам и старог пресједника са његовом досадном озбиљношћу; стару пресједниковицу због њене достојанствености, а Данку због њеног сувишног ситничарства. Сад сам се увјерио да је живот онакав, каквога пресједник проводи, права досада. Када сам у њихову друштву највеселији бивао, све нам је задовољство било што би отпјевао са Данком по коју пјесму, у којој се име Краљевића Марка по неколико пута спомињало. Осјећао сам у овом новом друштву мржњу на спрам сваког Марка. На против, топио сам се од милине, кад се Десанка наслони на моје раме, па заносним гласом отпјева какву севдалинку, а друштво звекетом чашица дивне руменике, пропрати је, да што веселији буде свршетак, који се обично свршавао пјесмом: „и зора нек сване“.

Ох, са каквим сам љубопитством посматрао зору, за коју пређе и не знаћих. — Руменило неба, које претходи изласку сунца, показивало ми је најљепшу панораму, за коју само може знати овако друштво. Ох, па како сам весело пропраћао сваки глас виолине, када Циганин Неша одсвира „Зору“. Хиљаду пута сам у заносу узвикнуо: *та то је животи*, — проклињући пређашњу глупост.

Што сам дубље улазио у нов живот, све ми се више миљило живјети. Сваки посао радио сам неком грозничавом узбуђеношћу, једва чекајући час, када ћу моћи слободно дахнути у веселом друштву. Признајем да сам и у највеселијем друштву осјећао некакав недостатак, само ако у њему не би била каква побјегла чуварица невиности из храма Јунонина. — Десанка је била права радост за ме. Неколико дана носио сам се мишљу, да

ли да јој кажем zgodном приликом то или не? А увијек, у таквој прилици, осјећао сам некакву жељу око срца. Све више сам јурио у наручја бурном животу, тражећи да ми даде још нешто више, — да ми пружи оно, што моје срце тражаше — и ако не знадох касти шта?

Десанка је била мој идол, коме сам се клањао, докле год је преда мном била. Ну, чим сам остајао сам, њена је слика ишчезавала испред мојих очију. Њен лик буде замјењен некаквим нејасним контурама, у које што више гледах, све јасније ми излажаше пред очи слика, која у многим личаше на Данку. А кад та блиједа слика стајаше преда мном, осјећах некакву топлоту око срца. Често пута остављао сам свој стан и дуго јурио по пустим нишким улицама, или сам на нишавском мосту стајао, старајући се да појмим шупштање Нишаве; да разумијем оно потмуло жуборење, што хармонираше са мојим осјећајима.

Дани су брзо пролазили, мени се чинило као да сам прије три дана дошао у Ниш и ако је већ прошло пола године. До душе, ја сам за Ниш био још гост. Сјем неколико јавних гостионица, у којима сам се сретао готово са истим лицима, није ме више нико познавао. Али су ме познавале све могуће туристкиње, које је свјетски вихор наносио на Ниш, а борба за живот гонила да гостују у њему. Дани су пролазили, носећи са собом разног начина свакодневни живот. Најзад су однијели и спомен о Десанки, а нови дани донијели ново. — Мијењао се начин живота у онолико, у колико су се мијењала уживања. Бивало је нових лица, ну ни једно од њих није било те среће, да поцупи празнину у мом срцу, која с дана на дан постајаше све осјетљивија, уносећи све више неспокојства у мој живот.

Ја сам се, просто из учтивости, смијао по неком неотесано-духовитом лицу каквог ветерана, и ако нијесам ни најмање осјећао чак ни најодличније воље за смијех. Више механички пљескао сам каквој пјевачици, често и не слушајући шта пјева. Свакој, па и најљепшој између њих, ја сам гоњен нечим,

ласкао, испијао „брудер-шафт“, а са свим хладно растајао се са њима, не желећи да их икада више сретем у животу. Све и оне најљепше, и оне „најслађе“, постале су за мене обична роба, којој је цијена била увијек иста. Са њима у друштву дочекивао сам зору, јер сам осјећао неку врсту потребе, али је зора за мене била исто што и дан, а вече оно исто што и ноћ.

Спрам друштва нијесам осјећао никаквих обавеза, нити сам у њему тражио пријатеља, јер сам видео да је мој новац, за цио тај јавни свијет, био довољан, па да сви око стола устану и направе ми мјеста. Мојој и најглупљој жељи, пљескало је цијело друштво, јер је мој новац замјењивао духовитост.

Па ипак ја сам тим животом живио двије године у Нишу. Када сам са службом био премјештен у Неготин, живот се мој само у толико измијенио, што сам пред вече, са друговима из суда, по један сахат по вароши шетао, да пријатније искапим по коју чашу пива, те да до пола ноћи слађе зијевам.

И овдје сам тражио задовољства на други начин. Нема нишког булевара, али зато има улица, у којима, са обје стране поред кућа, има по једна клупица, на којима се види све оно, што може напунити око — али да остане и празно срце.

Ове мање вароши имају још и ту добру страну што, и без булевара, изнесу на пазар, сву ону робу која је за продају, а за јефтинију цијену. — Да прекратим вријеме почео сам и картати се. Често пута у игрању, дуго сам посматрао даму каро, и у њеним малим очицама, као да гледах плаве очи Данкине, а све ми се чињаше, кад год сам хтио боље у њих завирити, да их она немарно склапаше, само да их сакрије од мене. Ја сам је тада хладно бацио на сто, пуштајући уздах, да олакшам срцу.

На забавама сам био редован гост. Не само што сам жељан забава, но само да прекратим вријеме. Ново друштво у неколико је дјејствовало на мене и ја сам осјећао да сам поново оживио. Пријатни, више умиљати погледи лијепог пола, мамили су ме, и ја сам се ношен лаким крилима валцера, појио свје-

жином даха црпурстих несташница, уживао у лијепим погледима дивних плавуша, а обожавао плаве витице земских анђела. Кад би ми се оно одмјерено понашање тих љепотица досадило, а говор о миру постао блунав, опет сам постајао хладан и из каквог кутића мирно посматрао тај варошки метеж. Таква мјешавина у опште, годила ми је донде, док се и шум мога живота губио у тој галами. — Када сам остајао сам у своме стану, када се и сваки шум на улици у ноћној тишини изгуби, ја сам тада снијевао на јави. Данка је излазила преда ме у свој својој величини. Ја сам у души признавао да је волим, исто онолико као и прије, али да њену љубав друкчије цијеним. Али ах! Давно је то било, можда се она... и тада ми се пред очима укаже Лазина слика са осмијехом на уснама. Ја сам се стењући превртао дуго и дуго по кревету, док ме не би сан савладао, те да у сну, у љепшим бојама, гледам то исто.

III.

Већ је скоро пет година прошло како сам из Биограда, како не видјех оне чари Данкине, на чијем би се извору врло радо огледао. Неодољива жеља, која је сваки дан бивала све јача, вукла ме у Биоград, а кад прочитах у новинама да је мој добри пресједник постао члан апелационог суда, да сам имао крила, одлетио бих том добричини, да му изјавим своју радост.

Каква промјена?! Послије пет година, научен временом, видим много што-шта, што је пређе копреном сакривено било. Чудновато! Исти човјек у два издања. Прво издање које радо читамо, друго издање тек да угледа свијет. Човјек се још поноси својим знањем, а глупост га на сваком кораку шиба. Размећемо се образованошћу онда, кад смо најглупљи.

Па ипак, благодарећи знању човјечијем, ја сам од Радујевца неосјетно пловио Биограду, без тешкоћа. Мени је мило било што сам премјештен са службом поново у Биоград. Ја се нијесам радовао баш зато, што ћу видјети Биоград; он је мени и сувише познат још као ђаку; свака улица била ми је оно исто што и друга, али признајем, једна улица

била је за мене нешто, што је вриједило више од Биограда.

Улазећи у Ђердап, нека ми је језа узимала цијело тијело. Лака дрхтавица освоји ме; ја осјећах као да улазим у њену улицу; стијене ми изгледаху као куће у њеној улици и ја очекивах, кад ће се она појавити на прозору, а тај страх био је раван оном страху, који обузимаше путника кад пролази кроз Ђердап.

Ја сам наслоњен на ограду од лађе дуго мислио, или први пут сам озбиљно мислио о себи. Наравно, Данка је била увијек преда мном, онако исто мила као и прије, весела као тига у гори, и тада ми је сва моја глупост изашла у правој боји. Многобројне бразде, што их гледах на стијенама Ђердапским, показиваху ми сву моћ времена. Боже мој, шта је вријеме у стању учинити? Од некадање тврде стијене, човјечија рука отворила је пролаз Дунаву, а он сам дугим временом постепено ширио га је, и данас га још гдје-гдје какав пластић камена пара, али ипак он весело шуми и јури своме крају. Тада ми се указа прошлост и ја тек сада осјетих како сам дуго из Биограда отишао. Вријеме је прохујало врло брзо, чини ми се као да је то јуче било, али ах, — већ се навршило пет година. Па шта ради Данка, и нехотице сину ми кроз главу. Зар вријеме, тај бесплатни учитељ, није и њој дало лекције. Па онда зашто је Лаза остао тамо? Зар људи створише пролаз кроз тврду стијену, јер им је тај пут требао, па зар Лаза неће прокрчити себи пут за њежно срце Данкино? Човјеку се није ништа отело. Само слабостиња клоне, а човјек, не, он не пада. Он се користи временом и постепено брегове премјешта. Шта би Лаза могло сметати? Зар женско срце није хартија, са које увијек читаш оно што и напишеш. Годину, двије, три, могао је на њему писати шта хоће и, једног дана да прочита..... Зашто не?! Он је волио тај пресједников задовољни живот. Пресједник и пресједниковица примали су га врло радо, па најзад, и Данка га је гледала врло љубавно.... Он њу такође воли; његов зажарен поглед, његов осмијех, који је вјечито лебдио на ње-

говим уснама, кад год је Данку видио, увјеравали су ме и сада да је воли. Тада осјетих да ми крв појури у главу, лијепо чух осмијех Лазин. Мало послѣје као да угледах оне двијетри борице на челу Данкином, као да чух оне ријечи: „не волим да ме ма чија глупост вријеђа“. Ја клонух, почех дрхтати као у некој грозници, кад се равлијеже писак са лађе, и један гласовит матроз викну: „Оршава“.

Нијесам желио ништа, није ми требало ништа, било ми је све једно. Нијесам осјећао ништа. Свијет ми је био досадан. Ни лијеп изглед Оршаве, нити заносна вечерња панорама, коју гледах са ове стране Дунава, ни романтични изглед српских брегова и брежуљака, који се повијају ка Дунаву, — све је то ишчезавало испред мојих очију, и ја сам јурио и горе и доље поред дивних здања, а поглед ми се заустављао тамо далеко, на ону страну, гдје мало прије сунце зађе. Кад кад тежак уздах отима се из груди и ја сам продужавао даље.

Једва сам чекао да се кренемо из Оршаве. Управо, ја сам то желио, али и бојао сам се да стигнем у Биоград. Ја сам се бојао самога себе, а нијесам имао никако мира, осуђивао сам и себе и цио свијет, па најзад криво ми је било што сам премјештен за Биоград. У борби са самим собом, дуго нијесам могао склопити око на око, тек пред зору ухвати ме сан и тако тврдо заспим, да нијесам ни осјетио кад се лађа из Оршаве кренула. Тек вика и ларма код Милановца разбуди ме, да опет стару пјесму пјевам на нов глас.

Још се нијесам као што треба расвијестио а некаква хладноћа ухвати се око срца, осјетих да ми жмарци жмаре цијело тијело. Да ли је то било од неког назеба у спавању на Дунаву, или од страха што у сну претрпјех — не знам, али знам да сам цио дан био у неком неопредијељеном стању. Час ми какав зрачак радости разведри лице. Тога бих часа пјевао. Час ми нека слутња обузме душу и тада бих проклињао и час рођења свога.

Хвала Богу, опростих се свију мука, кад лађа стиже код Биограда. Мување путника, оно грозничаво журбање и спремање пртљага, није ми давало времена да мислим о себи.

Кад се искрцах на обалу, гунгула, метеж, вика фијакериста, све то учини чудноват утисак на ме и ја се насмијах. Први осмијех на цијелом путу од Радујевца до Биограда.

Како је било дивно септембарско вече, ријешим се да вече проведем на булевару, једно зато да весело поздравим свој долазак, а друго да се састанем са старим познаницима. Ах! какво изненађење?! Више од један сат сједио сам за једним столом, посматрајући лица која долазе, но не бјеше ни једнога познаника. Учини ми се као да нијесам у Биограду. Страно друштво, међу којима ријетко виђах лица, која сам оставио прије пет година. Све ново. Овдје, ондје, какав несташко направи шалу и свијет се смије. Тамо опет на оној истој бини, продера се некаква Мацарица и ја видјех оне исте кратке сукњице, чух оно исто пређашње глупо пљескање и тада признадох да сам заиста у Биограду на булевару.

Брева је чудно дирала моје већ паланачко уво. Било ми је врло непријатно, тако да сам најзад окренуо леђа и нијемо гледао на улазак. Тушта и тма мисли пројурило ми је кроз главу. Цијела прошлост хронолошким поретком прошла је поред мене и ја сам жалио себе, сажалевао сам младост беспослених младѣћа, сажалевао сам и глупост већ преживјелих људи, а чудило сам се ожењеним за њихову наивност, посматрајући их како објашњавају својим лијепим половинама што-шта, што не би требало ни они да виде, па се, сит тог метежа, те глупе галаме, удаљих, да у тишини проведем ноћ и весело дочекам сјутрашњи дан.

IV.

И Биоград је нов. Многе нове палате украшавају његове још криве улице. Јурио сам готово цио дан, разгледујући новине које изникосе у току пет година. Неколико пута скренуо сам од „Теразија“ оном улицом више двора, у намјери да прођем поред њене куће, али ме снага увијек издавала и ја сам се, обореном главом, враћао натраг.

Кад је и пошљедњи покушај пропао, као кривац кад бјега, појурим, не знајући ни сам

ни куда ћу, ни гдје. Најзад се помијешам међу свијет на Калимегдану.

Изненађење и овдје. И на Калимегдану осјетих да сам давно из Биограда. Оне лијепе цвјетне алеје, оне дивно засуте регулисане стазе, па предња савска фасада, све ме опомињаше на дуго вријеме, које је протекло док се Калимегдан мало угладио.

Први пут, послје пет година, осјетно сам право задовољство гледајући оне срећне парове, како се топе у миљу, уживајући у радости њихне дјечице. Ах, тада сам осјетио и праву тежину свог живота без цијељи. Презрео сам самога себе, а у глави ми сијну једна нова мисао, и ја појурих даље као да журих да стигнем некога, или да не бих за воз задоцнио.

Баш на путу за излазак, у сјенци једне липе, гугутаће двогодишњег веселог мушкарца, весело ћеретаће његовог оца и мајке, заустави ме.

У исти мах кад ме задовољство овог срећног пара раздрага, у тај мах и стадох упрепашћен Ох Боже! Лаза и Данка муж и жена, а онај малишан — плод је њиховог срећног живота. Ах, ја сам уздахнуо, а с душе ми се скиде тежак терет, ја им опростих и радосно благослових њихову везу.

— Љуби чедо, чики руку, проговорише она слатка усташца, која су ме на цијелом путу пратила, а Лаза са осмијехом на уснама, посматраше малишана како ме убезекнуто гледа.

— Ох како си остарио, као да те петнаест година нијесам видјела, са чуђењем упита ме Данка, наивно посматрајући збрчкано лице моје. — Ха! Ево и моје сестричине!

Ја угледах поред себе дивну осамнаестогодишњу плавушу, али ох, мени је 30 година! Осјећам да се јесен спустила

Биоград.

На ћурђевски уранак.

Момак.
та ћеш, цуро, испод ових грана?
— Причувај се, замрсићеш косу!

Девојка.
Дођох овде брат јоргована,
Док још сунце не уништи росу...

Момак.
Пре ће бити: идеш на састанак,
Са драганом уживат, у сласти;
Жељу буди ћурђевски уранак
Од драгога пољубац украсти.

Девојка.
Свака цура данас бере цвеће,
А у руди држи струк селена,
Врбовину око себе меће —
— Обичај је од старог времена.
Девојка сам, па и ја то радим,
А не тражим момке испод грана;
Нит' у мојим годинама младим
Знадем: шта је додир од усана.
Али нашто ови разговори?
Идем кући — већ ме савест кори.

Момак.
Стани цуро! Ноћас сам те снови,
Па ме нешто мило целог поли!

Девојка.
Мило ти је? — А мени је криво!...
...Па ти имаш драгу, што те воли?

Момак.
Друге немам, ал' тебе бих хтео!

Девојка.
Е, па узми, што си заволео!

Драг. Ђ. Туфегџић,

Принцеза Цеверли-ханума.

Из „Тур. приповједака“ — Руд. Линдау-а, превео с руског Милан Ј. Бајић.

(Мјесто наставка свршетак).

Паша је с почетка с незадовољством, за тим с узбуђењем, узалуд очекивао долазак свога љубимца трећи и четврти дан послје бајрама. Пети дан послао је Ати управитеља, да би сазнао шта је узрок такој недошљедности од стране пјевача. Управитељ се сам повратио. Кућа Атина била је затворена: сигурно

се пјевач извезао некуд, јер на његово поновљено куцање, нико се није јавио. Паша је мислио, да се с његовим пријатељем морала догодити некаква несрећа. С тога се ријешило, да се сам лично о њему извијести. Но пошто по савјету пријатеља, није хтио скретати на себе пажњу, то је пјешнице отишао кући Атиној.

Кући се паша није вратио. Пашинаца и управитељ мислили су, да је остао код Ате. Тужна жена није престајала плакати и корити сама себе. Под утицајем тужних осјећаја, испричала је управитељу све, како је мјесто ћурка сложила одијело Хасаново у сандучић.

— Ми смо обоје пропали — рекао је управитељ. — Паша ти никада неће опростити, што си увриједила његова пријатеља, ни крива ни дужна, а и ја ћу бити одговоран за твој преступ.

Мисао да би се бјегством спасао од казне, управитељу није ни долазила у главу, тим прије што је пашину кућу сматрао јединим уточиштем својим.

Други дан, пошто је наше нестало, појаве се пред двором његовим три коњаника, који су енергично захтијевали од вратара да их пусти и да зовне управитеља. Кад је дошао управитељ, један од коњаника преда му писмо писано руком пашиним, у коме је било свега неколико ријечи:

„Исплати, доносиоцу овога писма хиљаду медедија у злату, не питајући гдје сам ја, и прихвати толико исто за данашњи дан, по њих ће доћи тако исто, као и сада. — То је моја наредба“.

Управитељ се покорио, и други и трећи пут исплатио је толику суму. — Казао је и пашинаци о томе и показао јој писмо пашино. Ни управитељ, ни она, нијесу ни за минуто у то сумњали, да је паша код Ата-бега. Жена је плакала и дан и ноћ, што ју је муж напустио. Она је шта више почела размишљати и то, како би уклонила Ата-бега, но није се усудила о томе говорити управитељу, знајући његово поштење и савјестност.

Исплативши и по трећи пут хиљаду медедија непознатим коњаницима, казао је управитељ пашинаци:

— Видиш ли како си несрећу учинила? Паша се, како изгледа, не враћа кући. Ријешено се поклонити пјевачу све своје имање. Тешко нама свима, који живимо од милости пашине!...

— Шта ћемо радити, да предуприједимо несрећу? Дворанин је већ одавно размишљао о томе питању.

— Ја видим само један пут (којим се можемо спасти) — рекао је управитељ. — Дај ми ћурак: он мора доћи у руке ономе, коме је одређен. А још један такви ћурак треба одијети на поклон његовој матери. Ја ћу говорити с обадвима: може бити они ће умирити старца и повратити пашу свом двору.

— Ако ме издаш, паша ће ме убити.

— Буди мирна, не ћу те издати.

Управитељ узме два ћурка, завије их у богато, свилено платно и упуту се Ата-бегу. Пјевач га је лијепо примио.

— Клећећи те молим за опроштај — рекао је управитељ — а и за то, да ми израдиш опроштај и код паше.

— Каквог паше! — упита зачуђено Ата. — Ја те не разумијем. Ништа не знам и нећу да знам о паше. Он ме је дубоко увриједио.

— Зар он није код тебе?...

— Ја га нијесам видио од онда, како сам изашао из двора његова.

Управитељ није вјеровало ријечима Ата-бега. И за то се свакојако старао да га умилостиви и исправи учињену му погрјешку. За тим му је испричао, како му је паша за бајрам одредио поклон, који му доликује, но једна од харемских слушкиња лоповским начином размијенила га је и ставила одијело, које му ни најмање не доликује. Обмана се открила недавно, и несавјесна слушкиња добила је достојну казну.

— Пашинаца, — заврши управитељ, — сажалева за такви случај. А сада, заједно с поклоном одређеним теби од паше, шаље такви и за твоју мајку. Молим те, да јој га предаш, заједно са поздравом од моје госпође.

С тим ријечима управитељ развије пред Ата-бегом оба скупцајена ћурка и видећи да је код пјевача нестало љутине, рече:

— Молим те, не говори никоме о овој ствари. Паша, ако га нађемо, кривио би мене за ту неуредност, која је сада теби потпуно разјашњена.

Ата је обећао ћутати.

— А сада — упита пјевач — објасни ми, што си тражио пашу код мене?

Управитељ исприча о тајном нестанку његова господара, о трима посјетама непознатих коњаника и о томе како им је исплатио 3000 медедија у злату.

— Ти, дакле, не знаш гдје је сада паша?

— Не знам.

— И ти нијеси пазео куда су се коњаници упутили с новцем?

— Ја сам их пратио само очима — одговори управитељ — но, брзо сам их изгубио из вида. Они су сваки пут јахали у правцу бијеломе замку.

Ата је рекао, нека причекају док се коњаници не јаве и за четврту хиљаду.

— Ја ћу тога дана за њима ићи, почињући од тога мјеста, гдје их губим из вида, и надам се да ћу сазнати, гдје носе новац. Улице међу Сембашиним замком и Ак-серајом тако су тијесне, да пјешаку није тешко ићи за групом коњаника.

Означеног дана Ата се сакри на тако мјесто, од куда је могао видјети врата двора. Наскоро опази тројицу коњаника, који последије кратког задржавања, повратише коње и у галопу протрчаше поред њега. Али тјескоба улице приморала их је да промијене ход, и Ати није било тешко за њима ићи, у неком растојању. Дојавивши до Аја-Софије — даље су још лакше ишли и зауставе се пред двором ограђеним високим ѕидом, на ономе мјесту гдје је сада бунар

хиљаду и једног ступа, тако звани Бињ-бир-дизек. Врата се отворе и коњаници улећеше у авлију.

Ата, као право дијете Стамбола, знао је тај дворац. У њему је живјела богата и прекрасна принцеза Деверли-ханума. Она је сама у двору, од како јој је муж умро, познати са своје храбрости у битци с Маџарима, војсковођа Кара-Мустафа паша, с којим је проживјела мало времена. Деверли-ханума била је ћерка Фазли-Ахмеда, сина чувеног великог везира Ђуприлић-паше. То је све што је знао Ата о принцези. Ни други нијесу знали више, јер она је живјела, послје смрти свога мужа, усамљена, као што доликује богатим и чувеним удовицама. Нико је од тога времена није видио на улици, и ако су харемска кола излазила често на врата замка. Нико није знао возили се у њима сама принцеза, или њене дворкиње, на „Слатке воде“, па и друга околна мјеста вароши, која у лијепо вријеме, цариградске госпође воле посјећивати. — Отац и дједа много су вољели младу принцезу, и оставили су јој велико богатство. — У млађим годинама чувена је била са своје љепоте, зашто је и добила назив „Деверли“ т. ј. „драги камен“, међу принцезама.

Ата се склони под дрво, не далеко од тога мјеста, гдје је нестало коњаника. Од једном се отвори мали капицик у вратима, и кроза њ изађе једна була. Она се обазрије у наоколо и видјевши Ата, приђе њему и учтиво га поздрави, зовнувши га по имену.

— Откуда ме познајеш! — упита је он.

— Одрасла сам у Стамболу, па како да те не познајем!

— А откуда си знала да ћеш ме овдје наћи? — продужи Ата.

— Па отуда, што сам те видјела с пенџера, — одговори она са осмијехом.

Очи су јој биле тамне и смјерне, а изнад танког покривала, које је мало покрило лице, Ата је видио свјеже усне, и младо и љепушкasto лице, право дјевојачко. Он није скретао пажњу на осмијех, који се крио у њеним ријечима.

— Шта тражиш од мене? — Упита Ата.

— Принцеза, моја госпођа, жели да те види. Пођи за мном!...

— Принцеза!... Ти се шалиш. Измисли нешто љепше, ако би хтјела да за тобом пођем.

— Зар се Ата-бег боји ићи за младом дјевојком, кад га (она) зове!

— Не бојим се — одговори Ата.

— Онда пођи — понови дјевојка. Ата се покори.

Иза првих врата указа се мало, калдрмисано двориште. Из овог дворишта — поред дугачког, уског здања, чији су прозори у мушевцима, као у харема — Ата је са својом сапутницом ушао у друго веће двориште, у коме је стајало двадесет стражара, високог раста, у народном мундиру. Један од њих приђе Ати и рече му нешто неким непознатим језиком.

— Шта хоће? — упита Ата своју сапутницу.

— То је војни старјешина маџарских заробљеника — одговори му она. — Подај му пет меџедија. Такав је обичај овдје у двору.

Војници пропусте Ату даље, пошто је обдарио старјешину. Пјевач је прошао још кроз два дворишта. У једном је било 20 Арбанаса, у првеним јелецима и широким фистанима, с мачевима, ножевима и пиштољима за широким свиленим појасом. У другом бијаше 20 ружних Црнаца у дугачкој одјећи. Неки међу њима бијаху наоружани сабљама.

И Арбанасима и Црнцима морао је Ата дати по пет меџедија.

— Ако ме мислиш провести још кроз које двориште, гдје треба давати бакшише, то те морам још сад увјерити, да немам више ни паре. Нијесам се надао пријему, у двору ваше госпође.

Дјевојка се осмијехну и одговори:

— Ти си већ платио улазну цијену, по обичају који овдје постоји. Сад ћеш видјети само жене и дјевојке, које не требају од тебе ништа, осим ласкавих ријечи.

Таким слободним ријечима зачудио се Ата, али није ништа говорио. Он је осјећао неку узнемиреност. Изгледало му је, да је пао у клопку, и већ се покајао што је пошао за овом дјевојком. Но видећи да се не може повратити, слободно је ишао напријед. Њему се чинило да дјевојка гледа на њега са свега срца и као с неким сажалењем. Ускоро су обоје ушли у лијеп, зелен врт, с неколико старих, лиснатих дрвета, под којима су сједиле дјевојке. Оне су јеле слаткише, заљевајући их хладном водом и водиле су врло жив говор. Лица су им била покривена и чудним погледима посматрале су младога дошљака. Једна је од њих проговорила тако гласно, да је Ата могао чути сваку ријеч:

— Керима је уловила добар лов. Видите то је Ата, чувени пјевач. Прохтјело му се пјевати пред принцезом, како никада до сада није пјевао. Сиромашак!...

Друге се дјевојке насмијаше, а Керима брзо проведе Ату кроз дјевојке.

Дођоше до једне куће од бијелог мрамора. Дјевојка уведе Ату у хладне зидине, пуне зидине, и рече му да причека. За тим је нестале у вратима покривеним ћилимима. Ускоро се поврати, и ставивши прст на уста у знак ћутања, покаже руком Ати да иде за њом. Уведе га у собу, осредњу, уређену са великом раскошношћу. Старински ћилими, неки свилени, неки од најтање вуне, висили су по зидовима и покривали патос и диване. На сред собе, на једном узвишењу, сједила је принцеза. Пред ногама њеним лежала је растресита, бијела као снијег међећа кожа. Принцеза је била покривена. Ата је могао видјети само њене смеђе очи као огањ. Покривало је подржавала на глави златна круна, укра-

шена драгим камењем. Ата се заустави у пристојној даљини од принцезе, но она му је заповједила да се приближи и сједне. За тим, као ишљедни судија, стала је питати: како му је име, гдје живи, ко су му родитељи, пријатељи и каква су средства за живот? Сазнавши да је сиромах, принцеза се намршти.

— Ти си одјевен, као богат човјек — рече она. — Откуда ти новац да то све купиш, кад велиш да ништа немаш?

— Ја свирам на флауту и пјевам — одговори Ата. — Тиме зарађујем колико ми је потребно за се и матер. Одмарам се већ неколико мјесеци, и за то вријеме сву сам зараду потрошио; али се не бојим нужде; јер својим скромним знањем могу за један дан зарадити, колико ми је доста за недељу.

— Но, дакле, пјевај и свирај нешто: али, како ћеш проживјети ову недељу?...

Ата није разумио ријечи принцезине. Он је само опазио у њима, као неки подсмјех. Керима, по заповијести своје госпође, донијела је неку стару флауту, какву Ата никада није видио. Флаута, чим је пружио устима, издавала је веома дивне гласе. Он запјева. Принцеза се поче врћети и узнемирати, няге се напријед и с удивљењем погледа на Ату. Она није знала, да такав глас може изаћи из човјечијих груди. Кад је Ата свршио, стајао је пред њом с обореним очима, у свом сјају младићске красоте. Принцеза проговори полугласно:

— За то пјевање добићеш већу награду, но што си икада добио. Ја ти поклањам живот.

Те ријечи принцезине биле су непојмљиве за Ату; но није се усудио тражити објашњења. Принцеза се окренула и тихо разговарала с Керимом. Послије тога Керима је дала руком знак пјевачу, да за њом пође, и одведе га у једну од најудаљенијих соба дворца, гдје га је оставила сама. Ниједи, црни невољник, донио је заробљенику укусан ручак. За тим је опет дошла Керима. Млада дјевојка била му је, у тајанственом дворцу, као стара познаница, према је видио први пут истом прије један сахат, и то под покривалом. Керима се заустави на вратима и проговори тихим шапатам:

— Не прилази мени. Кад би нас видјели заједно, обоје би платили животом. Него слушај што ћу ти казати!... Ти си запао на страшно мјесто. Многи, многи су већ овдје лишени живота, много заробљеника мучи се још у подрумима и умријеће, кад не буду имали више средстава да задовоље жеље принцезине. И ти би био лишен живота, само кад би се Деверли-ханума увјерила, да нема од тебе шта узети; али пјесма твоја потресла ју је. Сисли ма каку досјетку, како би се извукао из ове куће, иначе жив изаћи нећеш.

— Бездушнице! — викне Ата. — Дакле, ти си ме водила на смрт, кад си ме звала овдје.

— Шта сам могла чинити?... Да сам се вратила сама, црни би ме дворјани измлатили до смрти. Но све једно!... Боље би било да те нијесам ни нашла.

— Зашто не бјежиш одавде?

— Куда бих знала? Ја сам робинја!... Опрости ми Ата!... Ја бих драговољно дала за те свој живот. — У том скине покривало с лица, и Ата видје пре-красно, блиједо лице.

— Ја ти праштам сиротице!... — рече Ата. — То што се догодило, била је судбина. Ти нијеси могла судбину измијенити.

Керима погледа младога човјека благодарним погледом и сузе јој потеку низ образе. Али он је није могао утјешити, јер одмах побјеже.

Сутра дан Ату су поново извели пред принцезу. Она му је заповједила, да јој са свим близу сједне и допусти му пољубити њезино подножје. Керима, која је очекивала заповијести своје госпође у углу собе, донесе ону исту драгоцјену флауту, уз коју је свирао и прошлу вече.

— Пјевај нешто весело — рекла је принцеза. — Јучерашњи тужни мотив није ми излазио из главе сву ноћ. То исто, или слично томе, пјеваћеш ми вечерас... Себи на спасење!... А сад ме развесели. Ата почне удешавати. Но још није ни зинуо, кад га принцеза прекиде, устремивши поглед на његове окретне дугачке прете.

— Ти имаш прекрасан претен рече она. — То је био онај исти претен, што му га је поклатио паша при првој његовој посјети. — Покажи ми га. Ата да прстен принцези. Она га најљубиво посматраше.

— То је камен ријетке љепоте — рече она. — Како си га набавио, ако је истина да си сиромашан човјек?

Ата се сјети савјета Кериминог: „сисли ма каку досјетку, да би се извукао из ове куће, иначе не ћеш изаћи жив!“

— То је обичан камен — проговори он. — То је лажан камен. Платио сам за њега свега двије медедије.

— Двије медедије? — понови принцеза. — Та он кошта хиљаду пута више! Не надај се да ћеш ме тиме обманути. Платићеш ми за то!

— Како бих се усудио обмањивати те — проговори Ата гласом покорним. — Ја сам казао истину. Камен стоји двије медедије, и могу их по то набавити колико ми је воља.

У очима се принцезиним огледала жудња.

— Објасни ми, шта хоћеш тиме да кажеш — проговори она.

Глас јој је звучао промукло, толику су велику жудњу изазвале ријечи пјевачеве.

Ата је причао, — како познаје дервиша, који зна градити за ништавну цијену, лажно камење, које није могуће разликовати од правог.

— А како ја никада нијесам слушала о њему?
— упита принцега.

— Он је човјек срећан, не тежи за богатством, живи скромно, и мало је њих с којима се он, случајно, упознао. Ја сам један између тих. Давајући ми камен, који се теби тако допада, изнудио је од мене заклетву, да се никада нећу растати с тим прстеном. Морао бих умријети, када бих више од двадесет и четири сахата био без њега.

— И ти си вјеран томе.

— Дервиш је истину казао.

— Значи, умро би, кад ти ја не бих повратила прстен до сјутра?

— Јест, умро бих.

Принцега се замисли.

— Дајем ти живот у руке — проговори она. Нађи свога пријатеља дервиша, и доведи га мени. Нека понесе са собом све камење, што има готово. Керима ће вас чекати до 11 сахата*) (један сахат пред залазак сунца) на вратима замка. Жури се!... Твој ћу прстен задржати код себе, као залогу!...

Ату су извели у слободу подземним ходником. Кроз ходник га је Керима проводила. У путу је Ата загрли и каже јој:

— Кад се вратим ослободићу и тебе.

— О, кад би те поново видјела!... — проговори дјевојка. — Ако се не вратиш, Џеверли-ханума ће заповједити да мене убију.

Чим је Ата изишао у слободу, упутио се право Топ-Капу-Серају, и тражио да га изведу пред Султана. Ко није имао доставити што важно, није се смио јављати Султану. За то је било заповјеђено да се пусти сваки, који би се желио пријавити Султану.

Ата је испричао Султану све што се догодило с њим за пошљедња 24 сахата. Падишах га је саслушао до краја, не прекидајући га.

— Причекај у двору — казао је он — док те не позовем.

На два сахата пред залазак сунца дошао је у собу, гдје је био Ата, просто обучен слуга и одвео га у џамију Кучук-Аја-Софија. Тамо му је слуга казао да причека. На скоро се појави дервиш, у коме Ата, пошто су изашли из тамне џамије, позна Султана.

Керима је чекала, у одређено вријеме на вратима дворца Џеверли-Хануме и повела је посјетиоце истим дворцима, као и прије Ату, мраморном дворцу, у коме је чекала принцега. И мадарски заробљеници и Арбанаси и Црнци без сметње пропустили су духовно лице и његовог сапутника, а дјевојке под дрвећем (окренуле су се) сакрише лице (јер су биле непокривене), када су пред њих прошли посјетиоци. Није се чуло ни јучерање брбљање ни смијех.

На скоро су дервиш и Ата били пред принцем. Дервиш се поклати смјерним поклоном пред

принцем, принесавши десну руку прсима и сгнувши главу. Ата јој пољуби подножје. Џеверли-ханума окрене се дервишу, с ријечима:

— Ата ми је казао, да си вјешт градити лажно камење, које се не може разликовати од правога. Је ли то истина?

— Тако је, као што је казао Ата — одговори дервиш. — А можеш се и сама увјерити да ли је добро камење?

С тим ријечима извади стару, свилену мараму и разастрије по бијелој мећевој кожи: бриљанте, рубине, сафире, смарагде и бисерна зрна, све тако велико, тако свијетло и лијепо, како се може наћи само у царској ризници. Принцега се наднијела над камење и разгледала га жудним погледом. Тешко је дисала од узбуђења:

— Све ћу узети себи — проговори она дршћућим гласом, простирући своје руке над безбројним богатством. — Ти ћеш од сада радити само за мене и код мене рече она дервишу. Теби ће бити добро код мене. Ти ћеш живјети као богати шеих.*) Али мораш правити камење још веће и љепше од овога — и то само за мене. Живјећеш код мене све до своје смрти.

— А ако ја не хтједнем живјети овдје? — упита дервиш намрштено.

— Тада ћу те силом задржати. Ти заборављаш да стојиш пред принцем Џеверли-ханумом.

С дворишта је долазио глухи шум. Чули су се преплашени узвици. Дервиш је то чуо; а тако исто и Ата и Керима; само Џеверли-ханума није чула: све су њене мисли биле упућене на драго камење; очи су јој свијетлиле; сва се предала неситој жудњи.

— Ти заборављаш да стојиш пред принцем Џеверли-ханумом, која ти заповиједа да мораш остати овдје и радити за њу — понови она.

Дервиш се исправи и подигне главу. Очи су му сијевале као муња.

— Несрећнице!... Ти не знаш с ким говориш!... Ја сам падишах!... Принцега се баци пред његове ноге, ломећи прете.

— Милост!... милост!... — молила је она.

Но разгњевљени Султан дохвати дугачки нож и дубоко га забоду у груди злочинке. Она је пала на бијелу мећевој кожу, обојивши је својом крвљу, испустила душу.

У исто вријеме јурну је у врт одред Јењићара, и заплијенио женскиње, које је било без икакве заштите и преплашено се гурало на вратима дворца. Јењићари су их са подмијењом водили из једнога ропства у друго. Једина само Керима, која је била заједно са Атом и Султаном, у соби принцега, није дијелила судбу својих другарица. Ата је молио Сул-

*) У 12 сахата (по источном) сунце залази, у свако доба године.

*) Арапски поглавица.

тана да је помилује. Султан сазнавши из причања пјевачева, како је учешће она имала у ослобођењу његову из замка, рекао је:

— Ја је теби поклањам!

У три дворишта лежали су разбијени Јењићарима: Мадари, Арбанаси и Црнци. У подрумима су нашли много заробљеника привезаних уз тешке стубове, међу којима је био и паша, пријатељ Атин. Султан је заповједио да се паша пусти у слободу. За тим је заповједио свима да изађу из замка, а он да се поруши до темеља. Заповијест Султанова је била извршена, и само дио подземних соба остао је од тога времена и данас се показује странцима, под именом: „Бињ-бир-дизек“.

Паша је привукао на се пажњу Султанову својом

занимљивом судбом: поново је добио милост и постигао високи чин у војсци. Ата-бег за своје човјештво и бистрину, којом је изнио на видјело недјела принцезина, био је постављен за коморника (Султанова). Но још га је богатије наградио паша. Он је видио у Ати свога избавитеља и пазео се с њим, као са својим рођеним сином. Поклонио је пјевачу прекрасан двор и богатога је снабдио новчаним средствима, да би се Ата-бег могао лакше окућити и живјети с Керимом, коју је заволео колико због љепоте, толико, и још више, због вјерности. Она је била дуго година вјерна жена Ата-бегу и оставила му је три лијепа сина, који су добили добра мјеста у војсци и код двора, и прекрасну кћер, која се удала за најмлађег сина пашиног, добротвора њеног оца.

Дивна ти је.

Дивна ти је зора рана
Цариграда дивног града,
Мусломану Прата Среће!¹⁾
О лепоти лика њена
Севдалије увек зборе
А највише у пролеће.
Кад похита из Азије
Да Јевропи јави лице
Опије те, занесе те,
Те не можеш разабрати
Да ли но си на земљици,
Ил' на небу седмом горе.
Колико је умиљата!
И много је руменија
Од стидљиве невестице.
Распуштене златне власи
Сијају се и трепере,
Као пече²⁾ преко лица

Мусломанске неве младе.
Од студених многих суза
Што прлетња ноћца лије,
Оплакујућ данак прошли,
Од капљица бистре росе,
Тог бисера најчистијег,
Сви анђели са небеса
За главу јој круну зграде,
За грло јој ђердан справе
А за руке белензуке.
Па када се тако јави,
Искићена, нагиздана,
Окупана у два мора,
Златном Рогу и Босфору;
Зарудела, мирисава
Од бехара лимунова,
Смокове, нара и неранце!
Кад се дивна тако јави,

Насмешена од љубави,
С пољупцима на уснама
Несташнога момка бази,³⁾
Па је види људско око,
Човекова душа спаси!!
Она душа што за Бога
И познаје љубав Божју,
Једном само кад је види
Не мож' да је заборави:
Но је воли, на њу мисли,
Сећа је се у по ноћи,
Пожели је у по дана,
А у зору будна сања
О љубави и милости,
И радости у пролеће,
О лепоти ране зоре
Цариграда дивног града,
Мусломану Прата Среће.

Јелена.

¹⁾ Дер — се'адет. — ²⁾ Пече — завијутак. — ³⁾ Западни поветарац.

Неколике биографско-библиографске биљешке.

— Дан. А. Живаљевић. —

(Свршетак).

Наш Франћешко Карафа (рођен у Сплету 1812., а умро у Мљецима 1854. године). — Франћешко Карафа, један од најнаучнијих археолога свога времена, у часовима одмора преводио је народне пјесме у прозу и штампао их у Задру 1849. године под натписом: *Canti del popolo Dalmata*. У овој збирци има 12 народних пјесама, преведених у прози, а пропраћене су лијепим

биљешкама. — У своме великом дјелу: *La Dalmazia descritta* (Задар 1846.—1848.), у коме је свестрано описана Далмација, а лијепим масним бојама представљени су разни типови и шаренило богате и разноврне далматинске ношње, налази се и одјељак о народним пјесмама.

7. *Иван Де Рубертис* (живи и данас у Аквавиви, у јужној Италији, гдје се налази она малена српска

насеобина), штампана је књижицу: *Poesie serbe di Medo Pucic* (Orsato Pozza) volgarizzote da Giovanni De Rubertis Italo-Slavo, Direttore del Ginnasio di Cosacolende (Caserta 1869.). Ово је друго издање те књижице, а има и треће; али прво и пошљедње није ми познато. — Као што и сам талијански натпис каже, у овој су збирци у главном превода Пуцићевих pjesама; али у додатку има неколико женских народних pjesама, а има и Сундечићевих pjesама.¹⁾

8. Др. Јаков Кјудина (рођен 1826. године у св. Филипу, близу Задра, а умро 1900. године). — Ово је један од најмарљивијих посредника између српског и талијанског народа. У свима његовим дјелима, којих је обилато, и ако не налазите правог и истинског научника, ипак видите човјека искрено оданог српском народу. Он је ставио био себи у задатак, да талијански народ упознаје са српском историјом, српским народом и српском књижевношћу. Његови радови на талијанском језику о нашој књижевности, па онда дјела о првом српском устанку, о историји Црне Горе, описи појединих крајева у Далмацији и други многи и многи његови радови, лијепи су прилози Талијанима за упознавање српског народа и духовног му живота. Те су му заслуге признали и оба српска владоца својим одлицијама, којима се он до гроба поносио. — И ако Кјудина није успио, да талијанском народу пружи српске народне pjesме у оном руху, с којим се оне одликују и поносе у оригиналу, ипак је намјера његова била са свим племенита, јер је хтио да Талијанима прикаже не само народну, него и умјетничку српску поезију. — 1878. г. Кјудина је, по разним новинама штампана своје преводе, прикупио и штампана у Фиренцији у двије свеске под натписом: *Canti del popolo slavo, tradotti, in versi italiani con illustrazioni sulla letteratura e sui costumi slavi*. — У овим двјема свескама Кјудина је превео неколике јуначке народне pjesме, а много више женских народних pjesама, те се у томе он и разликује од других талијанских преводилаца, који су обично преводили јуначке pjesме. Своје је преводе пропратио са неколико ријечи о народним pjesама и о Вуку Караџићу. Поред pjesама, Кјудина је превео 260 народних пословица, од којих је неке објаснио, и неколико загонетака. Поред свега тога приказао је Талијанима: вилу, коло, гусле, тамбуру, гајде, хајдуке, вампира, побратимство и посестримство. — Осим тога, у овим Кјудиновим двјема збиркама, налазимо превода из „Горског Вијенца“, као и pjesама Прерадовићевих и Сундечићевих. О овој двојници, проговорио је неколико ријечи, а Његуша и „Горски Вијенац“ опширније је приказао. — У одјељку: „Canti-

vari“ (Различне pjesме) налазимо неколико преведених pjesама од разних pjesника, за које нијесу означени pjesници. Међу њима налазимо pjesме: „Напреј, застава славе“; „Ја сам Србин, српски син“, и Качићеву pjesму: „Горко цвили сужаљ Владимире“. — Поред свега тога, у тим збиркама налазимо преводе чешких, пољачких и словеначких pjesама.

9. Пешар Касандрић штампана је у Задру 1884. г. лијепу збирку српских народних pjesама, којој је натпис: *Canti popolari epici serbi. Versione metrica*. — Ово је први талијански преводилац, који је у преводу задржао наш народни десетерац. Стих овај непознат је Талијанима, јер они за епску поезију имају једанаестерац (endecasillabo), те им је наш народни десетерац доста монотон, и то је ваља да и узрок, што Касандрићеве преводе нијесу код Талијана нашла на онај пријем, који су заслужили због важности и љепоте превода. — Касандрић је био обећао и другу збирку својих превода народних pjesама, са студијом о нашој народној поезији; али та друга збирка није још угледала свијета, а као што изгледа, преводилац је и напустио сваку мисао о томе, што је заиста грехота, јер је Касандрић један од најбољих талијанских преводилаца српских народних pjesама.

10. Марко Антонио Канини штампана је 1885. и 1887. године своју чувену књигу: *Il libro dell' amore*, (Књига љубави) у којој је прикупио разне љубавне pjesме свију времена и свију народа са земнога шара, па и неколико наших народних pjesама, које је сам превео. У првој свесци те књиге налазимо 15 љубавних — женских — српских народних pjesама, поред Змајевих, Бранкових, Прерадовићевих и двије непознатог pjesника, и то од стр. 518—525. У другој свесци налазимо српских народних pjesама, поред умјетних, у одјељцима: „Пољубац“ (стр. 52), „Похотљивост“ (стр. 101—111) и „Сватови“ (стр. 214—218).

11. Проф. Ђ. Зорбарини штампана је у Сплету 1887. године: *Saggio di traduzioni dal serbo con introduzione* (Оглед превода са српског са предговором). — Као што сам натпис књиге каже, преводилац је ову збирку издао као неку „пробу“ за свој даљи рад ове врсте, те је своје преводе пропратио опширнијим поговором. Од епских народних pjesама налазимо у Зорбаринијевој збирци: Хасанагиницу — Сведи благо дијеле — Бог ником дужан не остаје — Зидане Скадра — Марко Краљевић и Арапин. Уз ове pjesме налази се и Качићева о освојењу Новог у Боци Которској. Од лирских (женских) народних pjesама превео је само „Јабуку и вјетар“. Даље налазимо и pjesме: „Радо иде Србин у војнике“ и „Куд погледаш свуд је тама“. — Овим преведеним српским pjesама, додао је Зорбарини и неколике своје оригиналне pjesме, врло сумњиве вриједности. — У поговору налазимо ове одјељке: Словени — Отаџбина, вјера, доба, вриједност и важност српских народних pjesама — Књижевна подјела — Зашто преводим? — Преводиоци

¹⁾ Иван Де Рубертис, својим писмима пок. Меду Пуцићу, која је овај штампана у задарском „L' Osservatore dalmato“ (1856. године), а одатле их превео Спира Поповић у „Седмици“, први је скренуо пажњу на малену српску колонију у Италији. Доцније је о овоме писцу писао Риста Ковачић у „Гласнику Српског Ученог Друштва“ књ. 62, а у чланку „Српске насеобине у Јужној Италији.

српских пјесама — Талијански преводиоци — Како мислим преводити. — У сваком од ових одјељака, а сви су написани највећим одушевљењем и љубављу према српском народу, преводиоцу је задатак, да талијански народ упозна са српским народом и српском народном поезијом. Баца зраку свјетлости на наш народни живот, на обичаје и на нашу књижевност, а понавља се труди да свога читаоца упозна са дјелима и радом Вука Ст. Караџића. — Колико је Зарборинија одушевила српска народна поезија, најбоље нам свједочи то, што препоручује Талијанима, да уче српски језик, јер би се — вели — маљаксала талијанска поезија освјежила на бистром извору српске народне пјесме! Па ипак талијански народ из Зарборинијевих превода не може ни назрети љепоту и величину српске народне пјесме, што сам и доказао у свом опширном приказу у 40. бр. „Стражилова“ од 1888. године.

12. Јован Николић, и ако се са збирком појављује пошљедњи, спада међу старије талијанске преводиоце српских народних пјесама. Он је своје преводе штампао по разним талијанским листовима, а понавља у задарском „Il Nazionale“. Те је своје преводе пробрао и пропративши их кратким предговором о српској народној пјесми и Вуку Караџићу, штампао их је посебно у Задру 1894. године под натписом *Canti popolari serbi*. Ово је, дакле, пошљедна

збирка српских народних пјесама у талијанској књижевности. У њој налазимо 35 пјесама. Њих је преводилац подијелио у два циклуса. У првом циклусу има 6 пјесама о косовском боју, а у другом, поред разних пјесама, има их 19 о Краљевићу Марку.

Какви су сви поредани преводи није нам задатак да испитујемо, само ћемо напоменути, да је већина ових преводилаца преводила готово једне исте народне пјесме. Тако су „Хасанагиницу“ превели: Фортис, Др. Никола Јакшић, Касандрић, Зарбарини и Јован Николић; а пјесме: „Зидање Скадра и Швеци благо дијеле“, превели су: Касандрић, Јакшић, Кјудина, Зарборини и Јован Николић. Пјесму „Марко Краљевић и Арапин“. Талијани имају у три превода, а тако исто и пјесму „Бог ником дужан не остаје“. Па ипак, када би се прикупило све што је до сада на талијанском језику преведено српских народних пјесама, то би била величанствена збирка, а још величанственији споменик „најстарије, најепичније и најузвишеније народне поезије у Европи“, као што вели Томазо у своме „Естетичноме рјечнику“, за српске народне пјесме!

Поред преводилаца, који су своје преводе штампали у посебним збиркама, на талијанском језику преводили су српске народне пјесме и: Франческо Дал' Онгаро, В. Бјондели, Гвероци, Лујићи Ђурић, а мислим и Марко Цар.

СРПСКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ.

Смрт Смајил-аге Ченгића.

Пјевао уз гусле Дедо Машњић у Гацку.

(Свршетак).

Све то слуша Караџићу Шујо.
 Онда Шујо отворио врата,
 Па агиној полетио руци,
 Па га љуби у бијелу руку.
 А вели му Ченгић Смајил-ага:
 „Бе си Шујо, очигледна курво!
 А камо ти Мирко и Новица?
 А вели му Караџићу Шујо:
 „Господаре Ченгић Смајил-ага!
 Ја нијесам очигледна курва,
 Но је курва Маловићу Ђоко,
 Који лаже, а куне се криво,
 А пањка ти од Дробњачка рају,
 А мами ти готовину благо.
 А ено ти Мирка и Новице,
 Бе 'но купе од Дробњака рају,
 А мене су теби оправили,
 Неш ли ага на Мљетичак доћи.
 Ту ћеш Мирка и Новицу наћи,

Ту ћемо ти ага донијети,
 Донијети гроше и хараче;
 Ту ћемо ти конак зготовити.“
 А вели му ага Смајил-ага:
 „Копиљане Караџићу Шујо,
 Ево теби моју вјеру давам,
 Те не нађем Мирка и Новицу,
 Пошјећу ти са рамена главу!“
 А вели му Караџићу Шујо;
 „Ево мене баш у твоје руке,
 Па ти ради, шта је теби драго!“
 Па ондален уђаха дорина,
 Па он сиђе у Тушину равну,
 У Тушину Новичиној кули,
 Туде Мирка и Новицу нађе,
 Па им каже шта је и како је.
 А вели му Церовић Новица:
 „Побратиме, Караџићу Шујо,
 А ја волим мушки погинути,

Него тешки зулум поднијети!
Вет чу ли ме мили побратиме:
Опет хајде на Мљетичак, побро,
Ту ћеш наћи попа Головића,
Па ћет' аги конак зготовити!“

Кад свануло и грануло сунце,
Док пукоше пушке уз планину,
Док ето ти аге Смајил-аге.

А кад ага на Мљетичак дође,
Ту црвени чадор разапео;
Па он свога буљубашу спреми,
И даде му стотину пандура,
Да му кланац од Тушине чува,
И да гледа Новичиној кули.

Кад је било ноћи по јацији,
Док ето ти младе попадије
Под чадора Ченгић Смајил-аге.

„Господаре Ченгић Смајил-ага,
Са' ће теби Власи ударити!“

А вели јој ага Смајил-ага:
„Лажеш кујо!“ па јој сује мајку,
Па ишћера младу попадију.

Љуто пишти попадија млада:
„Е нека те ага Смајил-ага,
Новица ти посијeko главу!“

Док упаде млади буљубаша,
Што му кланац од Тушине чува:

„Господаре Ченгић Смајил-ага,
Јаши коња, изгубио главу,
Са' ће теби Власи ударити!“

А вели му ага Смајил-ага:
„Лажеш кучко!“ па му сује мајку,
Он ишћера свога буљубашу.

А вели му Караџићу Шујо:
„Вјеруј мени ага Смајил-ага!“

А кад зачу ага Смајил-ага,
Па га плесну руком по плећима,
Напуни му у ћесу духана,
Даде њему на тесте фишека,
И даде му педесет пандура,
Да му кланац од Тушине чува,
И да гледа Новичиној кули.
А кад Шујо дође под Ивицу,
Под Ивицу, зелену планину,
Ту он нађе Мирка и Новицу,
Они воде три хиљаде војске.
Кад 'но добро зора бијељаше,
А данак се с ноћи дијељаше,
Док небеске муње загрмјеше,
На куршуму чадор разнесоше.
А кад зачу ага Смајил-ага,
Па докопа двије пушке мале,
Па испаде чадору на врата,
Па пушкама живу ватру дава,
Па их обје на ледину баши.
За оштру се прифатио хорду,
А дозива Карамана Ибра:
„Брже ата, пас ти гребо мајку!“
Па у Влахе јуриш учинио.
А љута га угледала гуја,
Од Дробњака Церовић Новица,
Те он уби агу Смајил-агу;
Пошјече га Дамјановић Мирко.*)

Забилежио:

Ст. Р. Делић.

*) Као што се види Мирко није био Смајил агин кавав, што неки у пошљедње вријеме мудрују и наврћу, па да је Смајил-агу убио по наговору Новичину. О Мирку ће бити више говора у којем од наредних бројева Виле, као и о Смајил-аги.

Помогао му Бог и крсно име.

Српска народна прича.

Био сиромаш сељак и славио крсно име светог Ђорђија. Његове иконе нити је имао у дому, нити је кад очима видио. Дуго је времена носио у срцу жељу да је гдје види. Један пут оде негдје у манастир, само да види икону свога крсног имена. Дошавши манастиру, упита једног калуђера за св. Ђорђија. Калуђер га одведе пред икону и покаже му. Сељак пун весеља погледа икону, па рече: „А, међер је бољи од свију светаца, прави делија, док и у цркви коња јаше“. Још мало се загледа, прекрсти се, метаниса, па ће из свега гласа: имена ти Божјег, кад дође твој дан, па станеш ходати, сврати мало и мени на славу!“ Отале оде кући.

Кад дође опет Ђурђев дан, сељак сазове госте на славу. У разговору све им исприча за св. Ђорђија, а све погледа на врата кад ће доћи. Таман искорачи преко прага, а некакав делија бахну пред кућу. Јаше на коњу, млад, прикладан, а носи копље у рукама, исти онај што га је видио у икони. Чим стиже назва: „Помоз Бог и овдје је честити српски дом!“ Домаћин га весело дочека а он му рече: „прихвати ми ово копље и унеси у кућу док ја сјашем“. Домаћин узне копље, унесе га и прислони уз зид, па брзо полеће да му помогне сјакати. Кад тамо, није ни коња, ни јунака. Сад се тек увјери домаћин да је то био св. Ђорђије, па како много има кршњака, није се имо кад заста-вљати.

Пошто прослави крено име, узме оно копље и понесе га у манастир. У путу срете Арапина, гдје води дјевојку. Бегенише Арапин копље у сељака и заиште га. Но сељак га жив не шћеде пустити. Арап полети да га силом отме, а сељак га дочека и копљем убије.

Отале пође даље и поведе дјевојку. Кад дође у манастир исприча калуђерима све, шта је било. Зачудише се људи и вјероваше, јер у св. Ђорђија на

икони бијаше нестало копља. Сељак дође пред икону, прислони копље уза зид, кад нуто чуда — копља нестале, а у св. Ђорђија на икони опет се обре насликано копље као што је и прије било.

Она дјевојка била је краљева шћи, па је Арапин био заробио. Сељак одведе дјевојку оцу и доби много благо од краља, те постаде најбогатији човјек у оној земљи.

Помогао му је Бог и свето крено име.

Из збирке Н. Т. К.

Српске народне здравице.

Здравица домаћину.

Добро здравље, а Боже помози! Све здравице писмо и Бога молисмо, ни чаша исписмо, ни Бога измолисмо! Све нам чаше биле пуне и богате, а Бог нам био свакад умолник и помоћник! Помињасмо Бога и свету Тројицу, помог'о му Бог и света Тројица, свакад помоћница! Помињасмо Бога и часни сјајни крст. Часни крст да нам сја нашим душама, ко јарко сунце овога свијета, да преведе наше грјешне душе у Ристово спасеније.

Ово нам дође чаша шеста, у име свете Петке и неђеље. Да нам поможе света неђеља роду 'ришћанскоме и за здравље нашега бана домаћина. Чашу пијемо и за његовије' свију мушкије' глава, што их год у дому има: синовâ и синоваца и унука и омладака, да се њима кити и дичи к'о Ђурђев дан листом и бехаром: за његова стада и рада; за његова сјемена и племена; за његовије' коња и воловâ; за његовије' оваца и коза; за његовије' трнака и крмака; за његова свега имања, ако Бог да! Бог му дао житни род! Бог му дао сточни плод! Да Бог да му се овце близиле а козе му се копиле! Краве му се рано истелиле; кобиле се често ждријебиле: крмаче се плодно испрасиле: по петеро и по деветеро! Челе му се ројиле, по планини 'одиле, саме дома до'одиле! Кад му се тај лијепи маљ исплодио и изродио, дика му било на брдо извићи! У то поље поглед'о, мили Боже, имао шта и виђети! Своје очи испунио, а срце превеселио! Све му чобани по пољу плијеве, а овце му блеје, а козе му вече, а краве му ричу, а кобиле њиште, а крмаче вршште, а челе му зучу,

око куће сучу! Све му овце поље засићиле, а козе му брдо заштитиле, а краве му долине загушиле, а кобиле баре потпуниле, а крмаче међе накитиле, а челе му кућу засјениле! Волови му бучу, а душмани учу; коњи му њиште а душмани вршште; коњи му длакави, душмани му плакали; коњи му репати, душмани му покрепали! А кад своје воке уватио и своје тежак спремио да поору то јарко поље, те му волови поље поорали, а изнио јарко сјеме, да посије по томе пољу! Куд год ман'о десно, било му сретно! Куд ман'о лијево, било му и сретно и лијепо! Које му год зрнце и на камен пало, с камена се на земљу омакло, из земље клицу пустило, дало му лијепи род. Све му било по дну бусато, по сриједи трсато; све му били влатове к'о ђакови, а снопови к'о попови, а границе к'о кланице! Виш' куће му био добар стог, а на њему Господ мили Бог! Свакоме Бог своме робу наваку дав'о: неком у капу, неком у шаку, домаћину све врећом и добром срећом! Кад стао домаћин онај велики стог врјећи, оно своје жито насадио на своје велико гувно, па своје сиве коње уајмио, па их зајмио, а рек'о. „Помози Боже!“ — помог'о му Бог; небо му се изведрило, јарко сунце огријало, од истока вјетар пун'о, раставио му жито и сламу! Наш'о на гувну много, било му у кући споро и берићелно! У млину му се намљивало, у наћвама накувало! Која му га кувачица кувала, а у ватру претала, а рекла: „Помози Боже!“ — помог'о јој Бог! — Нит' јој скорело, ни изгорело. Из ватре извадила жуто, ла'ко, било му на срцу слатко, на лицу напредно и виђено, међу браћом пофаљено!

Сребреница.

Забил. Драго К. Урошевић.

ЛИСТАК.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ.

Из привидног света.

*Три шљиве игре од Милана Савића. Нови Сад 1901.
8° стр. 168.*

Кад се прочита натпис, могло би се помислити да је г. Савић члан каквог спиритичког клуба, па жели и нас одвести у тај клуб, да мало проћеретамо са духовима; међу тим то би се могло мислити само по натпису. (Од куда књизи такав натпис, из ње се не може дознати, то ваљда зна само г. Савић), а у ствари је сасвијем друкчије, јер ми видимо у тијем играма сасвијем обичан свијет — свијет какав је у почетку XX. стољећа. (Сиромах цар Душан из XIV. стољ. за вољу г. Савића мора да игра улогу провадације!), који добро пије, пати од љубомре и удвара се.

Прва је игра: „Добре воље“. (Мора да је и г. писац) био добре воље, кад је написао ову игру, баш онако као и његов Стојић кад љуби „набељене лорфе“, а сиже јој је у главном сасвим обичан: женске оговарају једна другу, мушки пију и како им вино често пута поквари bon sens учини се и по која лудорија, коју не би требало изнијети на даске „што свијет преставају“, јер ту има гледалаца, који ће се на такве сцијене ни мање ви више него — згадити. Макар се и не узело до краја, да позориште као храм умјетности, мора уједно бити и школа моралности, ипак се у њему не смију износити сцијене, које би немилу утицале на гледаоце. Овдје мислимо на пијаног Стојића, који силом даје пољубац невиној Јелени, мислећи да је то каква „набељена лорфа“, а такав исти насртај чини и госпођи Једићки. У опће кроз цијелу игру видимо тога Стојића као simplex frater-a, док његове лудорије писац сматра као врлину и најпослије га награђује са -- Јеленом чистом и невином дјевојком. Остало друштво, такође је срећно прошло, јер и ако је све било пијано као чеп, г. Савићу се није свидјело ни да мало главобоље коме да.

Сиже, као што се види врло обичан, за нас које западна цивилизација није још сасвим усрећила то би било необично, смијешно и одурно, за друштво, гдје је свака трећа ријеч француска, гдје се у рукавицама иде у кухињу и гдје је жена терет на леђима. (То је ваљда због моде!), а израда је просто шаблонска, те се у цијелој игри не може наћи ништа, што би њезину писцу служило за похвалу и откривало његову даровитост.¹⁾

Другој је игри натпис: „На леп начин“. Мало је боља од прве, јер ако и нема какве литерарне вриједности, ипак се ту можемо слатко насмијати веселим ђацима, који уз бригу за испит зрелости, хоће да излијече и своје професоре од — љубомре. Послије неколико комичних сцијена, малог заплета, све се свршује „на лијеп начин;“ професори су излијечени од љубомре и измирили са својим женама, а

¹⁾ Мој суд о овој игри не може промијенити ни то, што је она хонорисана од Мат. Српске и штампана у Ђетонију, као ни то што је скоро преведена на мађарски.

ђаци положили испите. И публика је остала задовољна, јер је неколико часака провела у пријатној забави, но и то, ако су глумци били добри. Ово је речено за то што ова игра, по мом мишљењу, спада у оне комаде, чији се писци тјеше као и Коста: „Ако банкротирам као писац, нећу као глумац. У осталом зар су једаред глумци избавили дјело!“

„Цар провадација“, натпис је трећој игри г. Савића, која је: онајбоља, у колико се тиче обраде и досљедности у карактерним цртама.

Предмет је игре: женидба кнеза Лазара, који је био најприје слуга у двору цара Душана Силног, те је овај и учинио да Лазар узме Милицу, кћер најсилнијег велможе српског Југ Богдана. Сиже је дакле историјски, али да је то историјски догађај да се закључити само по костумима и именима лица, која су сваком позната, а ни по чем другом. Но што је стари војвода Ђураш уз палашину узео и тамбуру да учи на њој изводити арије за љубав лијепе Гркиње Теодоре, није нам жао на г. Савића, јер знамо да оклоп челични, ако може уставити сулицу стријеле отровне, јаки ударац мача одбити, да не рани срце, ипак аморовој стријели не забрани да се у срце забодје.

Можда би коме било необично видјети Ђураша као велможу у свима оним сцијенама, које су доста смијешне, али ипак томе не могу приговорити, јер све што он чини оправдава његова заљубљеност у Теодору, и лукавство ове да га кријени у тој љубавној нади. Наш вијек има таквих јунака доста, а ни средњи није био без иједнога!

У цијелој игри најбоље нам се свиђа Марин и Теодора као персонификација латинске (дубровачке, мљетачке и др.) и грчке мудрости и лукавства. Можда писац није ни мислио на персонификацију, али ипак она је срећно испала. Није ли Ђураш слика толико српских владалаца, јаких и силних, које су Грци и Латини што'но се рече — за нос вукли!?

Од приговора, који би пристали за ову игру г. Савића само је један, што нам се игра чини развучена, те има дијалога који би могли изостати, а да игра не изгуби ништа од своје цијене, која и онако, поред неколика добро изведена карактера, није баш толико велика да би се пред анализом строге критике могла одржати.

Језик је у ове три игре г. Савића прилично слаб, јер има много ријечи (на пр. *швојкаше. лосфра мј. лорета, насвирам* и т. д.) које су провинцијализми, па или их не треба употребљавати или их под лицијом растумачити.

Штампарска израда, такође је слаба, као у опће све што израђују Браћа М. Поповићи, са малим изнимкама.

Б.

КЊИЖЕВНЕ И КУЛТУРНЕ ВИЈЕШКЕ.

Одликовање. Његово царско Величанство Султан Абдул Хамид одликовао је бившег министра пресједника у краљевини Србији г. Алексе Јовановића и српског посланика у Петрограду г. Стојана Новаковића орденом Мецидије првог степена. Срећно да Бог да!

Освећење друштвене заставе. Српско пјевачко друштво у Доњој Тузли, као најстарије међу својим друговима у овим земљама, приликом своје петнаестогодишњице опстанка, набавило је друштвену заставу. Осветиће је свечано на Спасов дан ове године. Ради свечаније славе разаслао је друштво нарочите спомен-клине за заставу свима виђенијим људима и удружењима по Босни и Херцеговини. Опширнији програм прославе разаслаће се овијех дана.

Двјестогодишњица Петрограда. Комисија за прославу двјестогодишњице оснивања Петрограда хоће да обиљежи ту значајну славу трајним спомеником. То ће бити, по предлогу архитекта Прусака, велика двокатна кућа са натписом: „Вријеме науке, час насладе“. Град ће набавити учитеље за разне гране науке и вјештине. Ту ће се моћи свако упознати са најсавршенијим проналасцима технике. У згради ће бити библиотека и музеј. У слободно вријеме даваће се за народ бесплатне преставе. Просторија ће бити за 1000 лица. Стаће 500.000 рубаља са намјештајем и мостом преко ријеке Мојике.

Претци и потомци. Читамо у новинама да је ових дана изишла у Биограду нова књига Лазе Комарчића. Зове се Претци и потомци. То су живе историјске слике постања данашње Србије. У књизи има 20 глава, као 20 историјских слика, међу којима је жив опис Биограда из доба Сулејман-паше и Маршала Али-паше. Књига има 15 штампаних табака. Издање је особито лијепо са сликама српског краља Александра и краљице Драге. Цијена је само 2 дин. или круне. Може се купити код писца и у трговини Игњата Данчића у Биограду. Ми је још не добисмо.

Српски устанак. Др. Миленко Веснић, професор велике школе јавља српскоме свијету да је превео с францускога и за штампу приредио знаменито дјело дра Кувиберта, који је био пуних двадесет година лични љкар и помоћник у државним пословима Милоша Великог. Дјело ће изнијети 40 штампаних табака и биће украшено најљепшом и највјернијом сликом Милоша Великог. Књига се штампа о трошку књижевног фонда Илије М. Коларца. Цијена је књизи 7-5 дин. (у тврдом повезу 9 дин.). Преплата се шаље трговини Јевте М. Павловића и кумпанија. Имена преплатника штампаће се.

Добротвори. Приликом овогодишње главне скупштине српске банке у Загребу даровао је стари и познати добротвор Исидор Добровић 2000 круна, да се што више шаљу српска дјеца на занате. Њему се придружио честити српски трговац г. Ђорђе Јагнић из Пакраца, који је такође положио 2000 круна за исту сврху. Други пријатељи српских занатлија скупеше још 2000 круна. Тако се скупило 6000 кр. за помоћ српској дједи, да што више изучавају добре и корисне занате. Ко хоће из ових крајева да пошаље дијете на занат, нека распита за то уредништво „Привредника“ у Загребу.

Сунцокрет. Тако ће се звати нова илустрована збирка пјесама, приповједака и друге поуке за српску дјецу. Саставиле учитељице и учитељи основних школа, а уредио Мих. Јовић, виши учитељ. Приход од ове књиге употребити ће се за научне екскурзије србијанских учитеља у српске земље, или у стране културне државе. Цијена је књизи динар или круна.

Одликовани. Српски Краљ Александар одликовао је г. Пају Маринковића, министра просвјете и г. Милована Ђ. Миловановића, министра нар. привреде орденом св. Саве I. степена. Срећно им било!

Српске композиције Стални члан краљевско-српског позоришта Раја Павловић спремио је за штампу друго коло својих компонованих пјесама. Ту би било 50 српских нар. пјесама за клавир из свију српских крајева. Композитор моли пријатеље и познанике да му помогну издати ову књигу скупљањем преплате. Цијена је 4 дин. или круне.

Прва српска изложба аматерских фотографских слика. О Тројичину дне приређује нарочити одбор у Биограду прву српску изложбу аматерских фотографских слика у Србији. Све послате радове, који треба да су у рукама одбора најдаље до 30. априла, прегледаће и одабрати оцјењивачки суд, у коме су два академска сликара и два професора велике школе. За најбоље слике издаваће се награде.

Српски проналазан. Пиротехничка фабрика браће Цвјетковића у Осјеку гради неке особите ракете (авајје), које се зову ракете тучобран. Те ракете иду врло високо у облак и тамо се распрену, уз громовити прасак те тако произведу силни потрес и облаке растресу, те опасност туче мимоиђе. Пуштају се као и обичне авајје.

Смомен Гогољу у Риму. У руском посланству у Риму о Васкрсенију свечано је одржан помен Н. В. Гогољу. Тада је уједно прикована мраморна плоча на кућу, у којој је Гогољ становао. Натпис је на табли: „Руски геније Николај Василјевић Гогољ“.

Електрична жељезница у Русији. Руско министарство привреде носи се мишљу да између Петрограда и Москве сагради електричну жељезницу. Та ће жељезница стати 350 милијуна франака, а годишњи саобраћајни трошкови 35 милијуна. Брзина жељезнице биће 120 килом. а путовање ће стајати по километру 4 потуре.

ЧИТУЛА.

Јован Илић. У Биограду је преминуо 12. марта бивши српски министар, државни савјетник, професор, одлични пјесник, књижевник и родољуб српски Јован Илић, отац покојног Војислава, Милутина и живог Драгутина и Жарка Илића. Покојни Јован Илић почео је пјевати још 1843. Он је помагао велику идеју Вукову заједно са Бранком и Његушем, а одликовао се од њих својим источњачким пјесмама и дубоким познавањем српског народног пјесништва. Четири пута издавао је пјесме у засебним збиркама. Год. 1894. прославио је педесетогодишњицу свога књижевног рада. Тада му је Српска Књижевна Задруга у Биограду издала збирку најљепших пјесама у III. колу. Јован Илић спада међу најбоље српске пјеснике и по једрини и по љепоти својих пјесама, као и по љепоти језика и лакоћи стиха. У њему је српска књига изгубила врхунску снагу, а српска држава одличног првака и државника. Бог да га прости и помилује!

Николај Павловић-Богољенов. У Петрограду, у Русији, умро је 2. марта руски министар просвјете Николај Павловић-Богољенов. Покојник се родио 27. новембра 1846. у Серпухову, у московској губернији. Свршио је московску гимназију и 1864. уписао се у правни факултет московског свенаучишта. Свршивши права, био је неко вријеме чиновник свата, а за тим је очет дошао у свенаучиште ради спремања за професора. Био је неко вријеме предавач у Александровској војној школи и у јарославском ли-

цеју, а 1870. постао је доцент московскога свенаучишта. За тим је отишао изван Русије, а вративши се 1888. постао је доктор права. Одмах за тим проглашен је за редовног професора московског свенаучишта, а 1883. и за ректора. У 1895. био је постављен за старјешину московског школског округа, а 1896. за министра просвјете у Русији. Скоро га је радио некакав ђак и та рана ето му је и смрт задала. Бог да га прости и помилује!

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Учитељ, педагошко-књижевни лист. Орган „Учитељског Удружења“. Година XX. Свеска за фебруар. Власник и издавач „Учитељско Удружење“. Чланови књижевног одјељка главног одбора учитељског удружења; Драгољуб С. Ђурђевић и Даринка Рафајловићева и уредник Мих. М. Станојевић, учитељ у Биограду. Садржај је ове свеске 1. Некролог о краљу Милану; 2. Утицај народног образовања на привредни развитак народа, од дра О. Лехмана, превели Мих. Кречковић и Јов. Ђ. Јовановић; Мир или интерес, од дра Стев. М. Окановића; 3. О естетичком васпитању, од Соф. А. Симића; 4. Неправилно васпитање, дра А. Сикорског, с руског превео Ст. С. Станишић; 5. Конфесионалне школе на западу, К. Сент. Илера, превео Милан Дедовић, учитељ; 6. Ручни рад у основној школи, од Мил. А. Вујанца; 7. Предавање о десетним разломцима, од Ђ. С. Којића; 8. Педагошки преглед: Више женске школе, од отића; 9. Књижевни преглед: Шопенхауер, реферат из 1898., од П. Љотића; Једна оригинална књига, од М. За овим долазе „Просвјетни записи“, гдје су прикази нових књига, равне биљешке из књижевности, школства и удружења. Учитељ излази у мјесечним свескама од 5 табака. Цијена за нечланове 10 дин. а за чланове 5 дин. За учитеље из Босне и Херцеговине само 2 круне. Овај лијепо уређени педагошки лист топло препоручујемо свима српским учитељима.

Ручни Рад, илустровани педагошки лист. Орган друштва за ручни рад у школи. Година III. Уредници Јован С. Јовановић и Јован Миодраговић. Свеска за септембар, октобар, новембар и децембар. Биоград, штампарија Драгољуба Миросављевића 1900. Излази и у овој години. Годишња цијена само 3 дин.

Позоришне пјесме, сложио и за гласовир удесио Даворин Јенко. Свеска I. Сеоска лода. Издање књижарнице А. Пајевића у Н. Саду, Цијена 3 круне.

Правила о унутрашњем раду у народној библиотеци. Биоград, државна штампарија краљевине Србије 1901.

Витез, лист за привреду и витештво (основан на Никољдан 1889. у Шапцу) под моћним окриљем Његова Величанства краља Александра I. Глас свих „Кола Јахача кнез Михајло“. Издавалац главна управа споменутог друштва. Уредник Никола Цветковић. Излази у Биограду два пута мјесечно. Стаје годишње за Србију 4 дин. а за туђину 6 дин. Ово је лијепо уређен лист. У 2. и 3. бр. донио је слику главног команданта српске војске ђенерала Михајла Срећковића.

О српског имену по западним крајевима нашега народа. Написао В. Ђ. Прештампано из „Наставника“ за 1900. У Биограду, штампано у државној штампарији краљевине Србије 1901. Цијена динар, или круна. Ову врло важну књигу за одбрану српскога имена, поткријељену доказима из најстаријега доба о спомену српскога народа у Црној Гори, Боци Которској, Дубровнику, Босни и Херцеговини, Хрватској, Славонији најтоплије препоручујемо српскоме народу.

Нова Искра, илустровани лист. Власник и уредник Ристо Ј. Одавић. Свеска за фебруар. Краљевско-српска државна штампарија. У овој свесци особито се истиче „Необичан гост у Петрову дому, од Сима Матавуља, Туба, из босанског сеоског живота, од П. Кочића, На Дрини, од Миодрага Ристића и др. Светозар Милетић, од Гиге Гершића. Слике су све особито лијепе. Нова Искра излази мјесечно на два велика табака. Годишња цијена ван Србије 10 фор.

Ратник, лист за војне науке, новости и књижевност. Издаје главни ђенералштаб. Година XXII. Књига XLVII. свеска II. фебруар. 1901. Уредник помоћник началника главног ђенералштаба, ђенералштабни пуковник Вук Анчић. Излази у Биограду мјесечно у свескама око 8 табака. Цијена је у Србији за официре 12 дин., за подофицире 6 дин., за невојнике 15 дин., изван Србије 24 дин. Штампарска радионица војног министарства 1901.

Против јехтике, студија за народ, од Булија Бизовера, с талијанског превео Радивоје К. Радековић, медицинар. У Биограду. Може се добити у свима књижарницама, као и у трговини Маричића и Јакковића у Биограду. Цијена динар и по.

Моћ љубави, роман у стиховима. Јули 1898.—1899. Написао Душан Николић. Биоград, штампарија Петра Ђурчића 1901. Има 133. стране. Подијељен је роман у шест пјесама. Цијена динар и по.

Последње две године живота и рада хараџбаше Баја Николића Писанина 1684. и 1685. По архивским подацима написао Јов. П. Томић. Београд, штампарија краљевине Србије. Цијена 40 пара или потура.

Смиља. Приповетка из сеоског живота. Написао Михајло Сретеновић. Издање књижаре Анте П. Ђурђевића. Београд, штампарија Световара Николића 1900. 8^о стр. 128. Цијена 1.5 дин., или круна.

Извештај о раду и стању панчевачког српског црквеног певачког друштва. За годину тридесет седму. 1900. Панчево, штампарија Браће Јовановића 1901.

Извештај српске банке, дионичарског друштва у Загребу. За пету пословну годину 1900. По њему видимо да је банка лавске године имала чиста добитка 219.083'09 круна. Српска штампарија у Загребу 1901.

Новији српски песци. Критичке студије дра Љубомира Неђића. Прво коло. Биоград, штампано у штампарији краљевине Србије 1901. 8^о стр. 243. Цијена 2 дин. или круне.

САДРЖАЈ: Пјесме: Боци Которској, од К. — На Ђурђевоки уранак, од Драг. Ђ. Туфекчића. — Дивна ти је... од Јелене. — Приповијетке: Послије пет година, новела Пере Јовановића. — Принцеза Ђеферли ханума, превео Милан Ј. Бајић. — Поука: Кнез Сумбатов-Јужин (са сликом). — Неколике биографско-библиографске биљешке, од Дан. А. Живаљевића. — Српске нар. умотворине: Смрт Смајил-аге Ченгића, из збирке Ст. Р. Деђића. — Помогао му Бог и свето крсно име, српска народна приповијетка, из збирке Н. Т. К. — Српске нар. здравце, заб. Драго К. Урошевић. — Листак.

„Босанска Вила“ излази у Сарајеву два пута мјесечно, сваког 15. и 30. — Цијена је за све крајеве на годину 8 круна, на по године 4 круне. Ђаци добивају лист за 6 круна. У краљевини 10 дин. сребра, или 8.50 дин. у злату. За ђаке 7 дин. сребра, или 6 дин. у злату. Претплата је најбоље слати поштанским упутницама на уредништво, или нашим главним скупљачима г. г. Љуб. П. Ђурићу, уред. „Трговинског Гласника“ књижарници В. Валожина и Благ. Кечкићу Недељковићу, у Биограду, а за Црну Гору пречасном г. Филипу Радичевићу, протођакону на Цетињу. За Америку цијена 2 долара. Претплата и рукописи шаљу се на уредништво. — Неплаћена се писма не примају. — Рукописи се не враћају. — Писма из Србије мармирају се 25 пара дин., а дописнице из Аустро-Угарске са 5 потура.